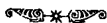

կանգնեցին, եւ մանաւանդ Եփեղեաց (նա-
հանգիրն) մէջ: Այն տեղ ապաստարս եւ ա-
ղանայայ կը նստին անոր. եւ այս զար-
մանայի չէ, այլ եւ նոյն ազգին ազնուականք
անոր կ'ընծայեն իրենց կոյս զատերբը, որոնք
ըստ օրինի (սովորութեան) շատ ժամանակ
պղծութեան տալով իրենք գիրենք պիցուհ-
ւոյն մօտ (մեհենի մէջ)*, յետոյ կ'ամուս-
նանան, եւ այնպիսեաց հետ կենակցելը ոչ
ոք անարժան բան կը համարի¹ :

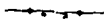
Շարայարեւի

* Մտարածի տուած այդ տեղեկութիւնը բանա-
ւերդեմնով ուսման իւր ստոյգ կ'ընդունիմ, որ ըստ
իմքեան մտաց հակառակ չըրելիք, եթէ Սկատեմք
որ հեթանոսութեան ժամանակ ամենեւին զա-
ղափար չի կայր այն բարձր եւ վսեմ կուտութեան
եւ զգաստութեան, զոր քրիստոնէութիւնը վարդա-
պետաց մարդկութեան: Իսկ այլը, Ազաթանգեղոսի
մէջ սոյն հիշուածոյս մասին տուած վկայութեան
փրկալ հաստատուած, ուր կը կոչուի մաւ լ մայր
սամիկայն զգաստութեանց, քարերար ամենայն
մարդկանս եւ այլն, բաց ի բաց կը միտքեն Մտար-
ածնի վկայութիւնը, ինչպէս էմին իւր վերոյիշեալ
զրուիթեան մէջ (էջ 12). « Եթէ այդպիսի ամիսմաստ
սովորութիւն մի լինէր հեթանոս հայոց մէջ, կ'ըսէ,
անպատեան հայ քրիստոնեայ մատնեագիրք պիտի
չիշատակէին զայն մողկանք, որպէս զի անիկ եւս
խորշիկ ընէին նորապարօ հաւատացեցող» հեթանոս
կրօնի յաստատմանը եւ պաշտամունքը»: Պր-
պիզդի յայտարարէմ եւս կարելի է հետեւցունիլ, թէ
անիկ հաւանական է վերջին կարծիքս քանի որ
ստոյգ է՝ եւ չայք իրանեամբներէմ առեր հմ Ա-
մաստայ պաշտամունքը. եւ որովհետեւ այդպիսի
սովորութիւն չի կայր ո՞նց մը յէ՞ ապա ուրիմ
կարելի է րսիլ թէ Մտարածի խօսքը պարզ են-
թաղարութիւն մ'է արւամիտ հաստատուիմ հիման:

4. Strabo, XI, 532 C: "Απάντα μὲν οὐν τὰ τῶν
Περσῶν ἱερὰ καὶ Μῆθροι καὶ Ἀρμένιοι τετιμῆσθαι, τὰ
δὲ τῆς Ἀγαυοῦ διαφερόντως Ἀρμένιοι, ἐν τῇ Ἀλ-
λοῦς Ἱεροσάμειοι τόποις, καὶ δὴ καὶ ἐν Ἀκισιατῆν.
ἀνατιθέσθαι δ'ἐνταῦθα δοῦλους καὶ δοῦλῶς. καὶ τοῦτο
μὲν οὐ θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ θαυατέρως οἱ ἐπιφανέ-
σται τοῦ ἐθνικοῦ ἀνισοῦ: παρθένους, αἷς νόμος ἐστὶ
καταπορευθεῖσας πολλὸν χρόνον παρὰ τῆς μετὰ
ταῦτα ἰδούσθαι: πρὸς γὰρ οὐκ, οὐκ ἀπαξιούντος τῆς τοιαύ-
της συνουσιᾶς οὐδενός.

ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԻ

ԲՆԱԶԱՆԻՒՄ ԵՐԱՊԵՐԻ ՄԱՐԱՆՈՅ ՅԿ ԹՈՒՆՅԻ ՄԵՋ
ԱՐԺ. ՅՈՎԸ ԶԵՆ. ՄԱՐԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԾ Ե ԵՂ-
ՈՒՄԻՆ ՄԻ, ԵՐԱՐԱԾ ԵՅՅԵ ԿԱՆ ՄԱՅ ԲԱԶՄԱՎԻԿԻԷ
« Հայկական ապագութեան պատմութեան »

մէջ մուտ գտած երեք սխալներ: Պարտք կը
համարենք մեր շնորհակալութիւնն յայտնել
իւր ամենազնիւ ձեռնարկութեան համար, եւ
իմացենէ՛ որ այն սխալներէն երկուքն ստուգու-
վրիպած էին ուշադրութենէ. իսկ երրորդը տը-
պազրի սխալ էր, որպէս նիւթին առանձին
սպագրութեան մէջ արդէն սրբազգած էինք:

Արժ. հօր յօդուածին երկրորդ մասն կը բա-
վանալէր ուրիշ դիտողութիւն մի: Խօսելով
մեր ազգի մէջ եղած զանազան դաւանութեանց
սրուած յորժրմանց վերայ, սխալ կը գտնէ
երկիւթեանակարն փոխանակ հայի. բայց ոչ նոյն-
պէս եւ հռովմեականը հայ կաթողիկէ Ժողովուր-
դեան համար:

Դերուի մեզ առ այս յիշեցնել, թէ երկիւթ-
եանակարն կոչուին՝ զէթ որպէս յայտնի է մեզ՝
սրուած է այս դիտմամբ, զի սրով հետեւ հայն
ազգի եւ արեան անունն է, չէ ուղղուած զայն
սեպհականուած տեսելը ազգին առանձին մի
մասին դաւանութեան: Հայ անունը կար, մինչ
դեռ չկար ոչ քրիստոնէութիւն՝ եւ ոչ եկեղեցի.
եկեղեցին սկսաւ Հրէաստանէ եւ սեպհականու-
թիւն դարձաւ անխորի մա՛նն ազգաց. որով
հայ եկեղեցի, յոյն եկեղեցի եւ այլն սրմամբ
նորէն սխալ բացատրուիլներ են: Մեծք չենք
հաւանիք եւ ոչ երկիւթեանակար կամ հռովմեա-
կան կոչման: Ստոյգ է՝ թէ առաջեկող օրերէն
սկսեալ՝ սովորութիւն է եղած քաղաքի կամ
ազգի անուամբ կոչել « եկեղեցի կորնթալաց, թե-
սալոնիկեցաց » եւ այլն (թղթ. առաք. Բ). բայց
այդու կ'իմանային հաւատացեալք ի կորնթոս
կամ ի թեսալոնիկէ բնակող մասն, եւ ոչ թէ
այլ քրիստոնէայիւնք զատ դաւանութիւն ու-
նեցող Ժողովուրդ մի: Նոյն իմաստի գործա-
ծուած է եւ հայ կամ հայաստանեայց եկեղեցի.
այնպէս՝ որ դեռ ծր քարուն Ենորհայրն, Գր.
Տղայ եւ այլք այդ կոչումն գործածելու ժամա-
նակ չէին մոռանար զրեւ եւ զուրէ՛ « մի տէր,
մի հաւատ », զոր ուրիշ անգամ ցուցած ենք
Բազմավիպի մէջ: Նոյնպէս հռովմեականը կամ
երկիւթեանակարն տեղային մասնակի կոչումներ
են, եւ չեն կրնար նոյն դաւանութեան հետեւող
ամէն Ժողովուրդց պատմա՛հիշ: Փոխանակ հռով-
մեականի՝ մեզ համար կայ հայ-կաթողիկէ կո-
չումն՝ որ իւր իմաստի հետի չէ ջրիստանայի.
իսկ ինչ գործածել փոխանակ երկիւթեանակարի՝
եթէ հայն անյարմար է: — Մեզ եւ առ հասարակ
ամէն արդարախօս քրիստոնէի փափաքելի շա-
ւիղն է այդպիսի յորժրմանց հարկը վերցնել:
Յայտնի է թէ պաշտօնեան կամ ասպրդտեան
կոչումները ճնշած են քրիստոնէական սուրբ սի-
րոյ նստագրութենէն. փոխանակ այդ նստագրու-
թիւնը մերկացնող անունաց ստուգաբանու-
թեանց եւ քննութեանց, խօսինք զրեւք եւ զոր-
ծենք իսպառ ջնջիլ զանոնք: Զայս կը մաղթենք
մեր սիրելի եղբարց:

